

FRITSPILSMETODEN SANG OG SANGERE

Frey Thyrré Klarskov - PUV-projekt 2024

Folkemusiklinjen, Syddansk Musikkonservatorium, Esbjerg

Sang og sangere i undervisningen.

Indledning:

Det er oplagt at bruge sang i undervisningen af traditionel dansemusik. Både hvis der er egentlige sangere på holdet, men også hvis der er tale om et hold af instrumentalister. Mange af de traditionelle sange bærer på en rytmik, der svarer til den man kender fra dansemelodierne, og sangene kan derved både fungere som en introduktion til melodyperne, samt som et element i repertoire.

Jeg vil i de følgende to afsnit komme med dels et forslag til et arbejdsmateriale og dels nogle overvejelser om brug i undervisningen.

Arbejds materialet, hvor jeg også har inkluderet de sange der i forvejen optræder i melodikompendierne, er mestendels lånt hos to af de store visesangere, nemlig Marie Mide og Ingeborg Munch.

Sangene er udvalgt, fordi de rytmisk og melodisk fungerer virkeligt godt sammen med de melodyper vi ser i de øvrige kompendier, og de er derved lige til at benytte i undervisningen på lige fod med det øvrige melodimateriale.

Jeg har kort noteret forslag til brug, men vil også opfordre til at eksperimentere med hvad de forskellige sange kan bruges til i denne sammenhæng.

Jeg vil også opfordre til at gå på videre opdagelse i de fantastiske samlinger vi har af indspillet folkelig sang. Der er masser at komme efter, både for sangere og instrumentalister.

Alle melodier er her noteret i c-dur. Det udelukkende ment som en neutral toneart, så man kan lægge den om i det toneleje man har lyst til.

I sammenspilssituationen kan sange blive behandlet som al andet musik, men blot med sangen som melodistemme, og hvis der er brug for at transponere tonearter, må instrumentalisterne indrette sig efter det.

Indhold:

S.1: *Indledning*

S.2-10: *Arbejds materiale - traditonel sang*

S.11-14: *Overvejelser om sang i undervisningen*

Del I: Arbejdsmateriale - traditionel sang.

Her følger et lille repertoire på 9 sange, der alle kan bruges i undervisningen af traditionel dansk dansemusik.

Vi begynder med Marie Mides udgave af denne klassiker, der i hendes udgave har mest karakter af en hopsa:

Jeg går i tusind tanker (hopsa)

Trad e. Marie Mide

Jeg går i tu-sind tan-ker, og el-sker ham jeg ej kan få, mens han i glæ-de van-ker stor

sorg jeg li - de må Stor sorg som jeg i hjer-tet bær, for dig min ven så

kær Det vold - te fal - ske men - ne - sker og der - for sor - gen er

1.
Jeg går i tusind tanker
og elsker ham jeg ej kan få
Mens han i glæde vanker
stor sorg jeg lide må

Stor sorg som jeg i hjertet bær
for dig min ven så kær
Det voldte falske mennesker
og derfor sorgen er

2.
Men havde jeg ej skuet
Dit ansigt, dine øjne blå
Så var jeg aldrig kommet
i kamret hvor du lå

Så havde jeg været lykkelig
og fri for sorg og kval
Den dag vist aldrig kommer mer
som gør mit hjerte glad

3.
Men havde jeg ej skuet
Dit ansigt, dine øjne blå
Så var jeg aldrig kommet
i kamret hvor du lå

Så var jeg ej på dette sting
her inderst i min barm
Og kendte ej de angstens ting
Som nu gør kold og varm

4.
Jeg går i tusind tanker
og elsker den jeg ej kan få
Mens han i glæde vanker
stor sorg jeg lide må

Men hun kan være lige god
En fattig som en rig
Men gifte sig for penge
Er et stort bedrageri

Næste melodi er Læjerdrengen, der egner sig fint som en polka, men også med lidt tunge-akrobatik ville kunne bruges som en hopsa.

Læjerdrengen

trad e. Ingeborg Munch

5 Der var en-gang en læ- jer dreng, en snud-li-um dud-li-um Læ- jer dreng, der

var en - gang en læ - jer- dreng en snud- li - um dud - li - um dreng

Der var engang en læjerdreng
En snudlium, dudlium-læjer dreng
 Der var engang en læjerdreng
En snudlium, dudlium-dreng

-Den dreng ha vil ha sig en læjerpung
 -Hva vil den dreng med den læjerpung
 -I den vil han gemme hans læjerpeng
 -Hva vil den dreng med de læjerpeng
 -For dem vil han købe sig en læjerpræst
 -Hva vil den dreng med den læjerpræst
 -Til ham vil han forlade sin synd

Denne skæmtevis er en oplagt schottish.

Ka jeg få min heste skoet

Trad. e. Ingeborg Munch

Ka jeg få min hest - te skoet, for en kro - ne el - ler to Me - ga

3
dun-ner me - ga dun-ner me - ga dej Ja, for fem - og - ty - ve ør' kan det

6
sgu-nte la sig gør' me - ga dun-ner me - ga dun-ner me - ga dej

Ka jeg få min' heste skoet
for en krone eller to
Mega dunner, mega dunner, mega dej
Ja, for 25 ør'
Kan det sgu'nte la sig gør'
Mega dunner, mega dunner, mega dej

Men for 25 øre
ka du komme op og køre
Med vor gamle kroget får
for han er så go og rar

Med en dåler og halvtreds
Kroget mutter er tilfreds
Vi får øl og brændevin
Vi får lov at kysse pigen

For en krone og halvtreds
Kroget pigen er tilfreds
Vi får kys og kærlighed
Ja, så ved i vel besked

Og vor gammel kroget karl
Han ka bli så gruelig gal
Hvis han ej en skilling får
Stritter stivt det røde hår

Selvom melodistrukturen er lidt på tværs, kan denne skæmtevisе fungere fint som en polka.

Der holder fremmed i vor gård

Trad. e. Ingeborg Munch

Der hol-der frem-med i vor gård, sag-de præs - ten ten

6 Gå så ud og spænd hes-ten fra, sag de præs-tens ko - ne ko - ne

Der holder fremmed i vor gård

Sagde præsten ://

Gå så u å spænd hesten fra

Sagde præstens kone ://

Hva skal den fremmede ha å æde

Sød suppe og flæskesteg

Hva skal a så ha å æde

Sur kål og rådden ål

Hvor skal den fremmed læj i nat

Ved min side i min seng

Hvor skal a så læj i nat

I vor lo, ve vor so

Rotter og mus vil bide mig

Så vend dig om og bid igen

En fin vals med lige underdelinger.

En sang jeg fremfører

trad. e. Ingeborg Munch

8 En sang jeg frem - fø - rer for hvem der vil hø - re, for hvem der vil hø - re, u - sta - di - ge

8 ven. Mit hjer - te er bun - den til det som er

12 tvun - den og det er en læn - ke som pi - ne - fuld er

1.

En sang jeg fremfører
For hvem der vil høre
For hvem der vil høre, ustadige ven
Mit hjerte er bunden
Til det som er tvunden
og det er en lænke som pinefuld er

2.

Jeg elsker en pige
for mig uden lige
For mig uden lige, hun var mig utro
Hun tog sig en anden
og jeg måtte vandre
Alene blandt fremmede med sorg og uro

3.

Åh, sødeste pige
Hvordan ku du svige
Hvordan ku du svigte den ven du har kær
Den ven du har elsket
ham kan du ej frelse
Fra havbundens dybe
og fra dødens hjem

4.

Min vise jeg ender
og den jeg dig sender
og den jeg dig sender
Så beder jeg dig
Om du den vil tage
Den bestemt dig behager
Og hvis ikke
så ville jeg sige farvel

5.

Åh, farvel vil jeg sige
Du min sødeste pige
Du min sødeste pige
Lev vel med din ven
En anden du tager
Det vil dig vist angre
Hver gang du betænker
hvad du lovet har

En instrumental variant af Mallebrok bliver ofte brugt som engelsk, til afslutning af et bal. Denne udgave kan bruges til det samme, eller måske i en lidt hurtigere udgave som en polka.

Mallebrok

Trad. e. Marie Mide

Ma-le brok af led-ning dra - gen Mi-re ton ton ton mi-ro te - ne - ne Ma-le-
 3 brok i led-ning dra - gen til or-log står hans hu Til or-log står hans hu Til
 6 or-log står hans hu Mal-le brok af led-ning dra - gen til or-log står hans hu

1.
Mallebrok af ledning dragen
Mere-ton-ton-ton, Mere te-ne-ne
Mallebrok i ledning dragen
Til orlog står hans hu

Til orlog står hans hu
Til orlog står hans hu
Mallebrok af ledning dragen
Til orlog står hans hu

2.
Han kommer igen til påsken
Skønt hansdag er forbi

3.
Mallebrok blev skudt i krigen
i året fireogtres

4.
Da han blev til graven båren
Af fire hædersmænd

5.
Den første bar hans harnisk
Den anden bar hans sværd

6.
Den tredje bar hans glavind
Den fjerde ingenting

7.
Da han var til graven båren
Gik de alle hjem igen

8.
Nogle gik med deres koner
De andre ene gik

En rigtig fin sang fra Ingeborg Munch, der skifter mellem 3/4 (vals) og 6/8 (totrin).

Hyttevisen

Trad. e. Ingeborg Munch

Hus-ker du ej den lil - le hyt - te hvor du i - gen-nem mit vin-du - e

8 kom Al - drig hus - ker jeg den hyt - te ej i

11 gen - nem dit vin - due jeg kom, al - drig kom

1.
Husker du ej den lille hytte
Hvor du gennem mit vindue kom
*//: Aldrig husker jeg den hytte
ej igennem dit vindue jeg kom ://*

2.
Husker du ej de to opredte senge
Hvor du sov så sødt i min favn
*Aldrig husker jeg de senge
Aldrig sov jeg i din favn*

3.
Kom og spejl din mund din næse
Kom dog og kys dit eget barn
*Jeg vil ikke barnet kysse
jeg er ikke barnets far*

4.
Hvorfor skal vi to for retten gange
os der har haft hinanden så kær
*Vi skal ej til retten gange
vi slet ingen vidner har*

5.
Høje dale, dybe bjerge
De vores vidner være ham (kan?)
*Høje bjerge, dybe dale
de slet ikke vidne kan*

Det samme gør sig gældende for denne dansemelodi fra Thy.

To Ting (vals & svejtrit)

Trad. Thy / Vestjylland

7 Bet-te Ras-mus Bet-te Ras-mus vil du val-se me mæ' Nej, jæ vil æt nej, jæ vil æt for så

14 kys-ser du mæ Bet-te Ras-mus, bet-te Ras-mus vil du føl-ge mæ hjem Ja, jæ vil så, ja, jæ

20 vil så, alt-så hjem i di sæng

The musical score is written on four staves. The first staff is in 3/4 time and contains the first line of music and lyrics. The second staff continues the melody and lyrics. The third staff introduces a key change to 6/8 time and continues the lyrics. The fourth staff concludes the piece with a final key change to 3/4 time. The lyrics are in Danish and describe a romantic scene between two people.

Sveriges myrderi er en frygtelig fortælling om jealousy og mord, der egner sig fortrinligt til at danse schottish til. Melodien har desuden en tonalitet, der bevæger sig ind i en mixolydisk fornemmelse.

Svenskens Myrderi

Trad. DK e. Marie Mide

Swing C Gm C/E Dm⁷ C Am

Jeg vil jer nu for-tæl - le om Sven-skens myr-de - ri Som ny-ligt er pas-se-ret her i

4 F C C C/E Bb F Gm

Nor - den Alt om den un - ge dreng Der myr-de - de sin ven For

7 F C 1. G Am 2. G C

stør - re syn - der fin - des ej på jor - den

1.
Jeg vil nu her fortælle om Sveriges
myrderi
Som nyligen passeret er i Norden
//: Alt om den unge dreng
som myrdede sin ven
For større synder findes ej på jorden ://

2.
Han var vel ikke mere end knap fyldt atten
år
Da han blandt andre karle sig fornøjede
Han ville til sin ven,
hans hu stod over sø
Sin lille båd med bølgerne han pløjede

3.
Men da han kom til vennen hun lukt ham
ikke ind
Derover blev han meget vred i sinde
Han råbte, kære ven,
luk op, jeg går igen
Men jeg vil dog få set hvem du har inde

4.
Han sparkede til døren så døren den
sprang op
Så fik han dog at se hvem der var inde
I favnen af sin ven
Han fandt en anden svend
Så fik han et forfærdeligt mord i sinde

5.
Han gik da ud i gården og der en økse
fandt
Med den han tænkte vennen sin at myrde
Og med to hårde slag så blodet strømmed
af
Snart lå de begge to tilsammen myrdet

6.
Han gav sig til at græde
og ville til at gå
Men døren var af andre karle stænget
Han vendte hastigt om
og ud af vinduet kom
Ned til sin liden båd som lå ved søen

7.
Han fandt et stykke kridt og han skrev på
bådens kant
Mit liv har jeg forbrudt jeg bør ej leve
Jeg myrdet har min ven og mig har ingen
kær
Og jeg har ingen venner mer på jorden

8.
Man drog nu vod i søen og fik ham op
igen
Men livet vendte ikke mere tilbage
Med syndens bitre arv
En alt for tidlig grav
Dermed han endte alle sine dage

Del II: Overvejelser om sang i undervisningen.

Sangere i undervisningen - praksis og tanker om metode:

Det giver ofte nogle udfordringer at inddrage sangere, vokale instrumentalister, i undervisningen af traditionel dansemusik.

Først og fremmest kan det åbenlyst være svært at finde sin plads som sanger i en stil, der i så høj grad er båret af instrumental musik, og hvor tonearter og melodisk ambitus i så høj grad er præget af især violinens muligheder.

Nogle af de rent 'instrumentale' vanskeligheder minder på nogle måder meget om dem andre instrumenter kan have, men som sanger møder man også nogle unikke udfordringer - og muligheder - og derfor fortjener disse et afsnit for sig selv.

Dette afsnit bygger på en samtale med Lene Høst, der er sanglærer på folkemusiklinjen, og kender disse udfordringer fra sin egen studietid og sin praksis som sanger og underviser indefor folkemusikgenren.

Det har været interessant at opstille vores to standpunkter, mit som instrumentalunderviser og hendes som sanger og kyndig i sangteknik, og se hvor de kan mødes og hvor der brug for en gentænkning af metoden, så den både er inkluderende overfor sangere og tro overfor det overordnede musikalske mål.

Min egen praksis:

Mit eget udgangspunkt har tidligere været, når det kommer til undervisning - i traditionel dansemusik, vel at mærke - at en sanger skulle indgå i undervisningen på lige fod med instrumentalisterne.

Det vil sige, at der ikke skulle være særlige numre hvor sangeren var solist og frontfigur, men at sangeren skulle indgå i sammenspillet og udfylde de samme roller som de andre instrumenter, melodi, 'skidtspil' og basfunktion, om så melodien en gang imellem var med tekst.

Jeg har desuden altid holdt på, at sangeren også skulle synge akustisk, ligesom jeg gerne vil have de andre instrumenter til at spille akustisk - af æstetiske grunde, som beskrevet andetsteds.

I praksis har det ofte gjort, at de enkelte sangere jeg har haft på mine hold, har valgt at spille på et biinstrument for at falde mere naturligt ind i sammenhængen. Sikkert fordi denne opgave har virket for diffus eller uoverkommelig.

Dette kalder naturligvis på en gentænkning af metoden og de krav vi stiller til sangere i denne sammenhæng. For vi bliver nødt til at holde fast på, at de sangstuderende skal kunne indgå i det traditionelle repertoire på lige fod med instrumentalisterne, og at de skal kunne gøre det på deres hovedinstrument - stemmen.

Sangerens perspektiv:

Her har det været interessant at høre Lenes synspunkter og tanker om hvilke udfordringer en sanger møder, bla.:

- *Manglende forudgående kendskab til traditionen og repertoiret.*
- *En følelse af fremmedgørelse overfor sammenspilsformen med instrumentalmusik og spontant gehørsspil.*
- *Problemer med stemmelejet ift. melodiernes tonearter.*
- *Sangtekniske udfordringer ift. at skulle synge akustisk og overdøve andre instrumenter.*

Ud fra disse betragtninger kunne det være spændende at kaste et nyt blik på sangtraditionen i den danske folkemusik, og genoverveje hvordan vi får den integreret i sammenspilsformen.

Sang i folkemusik.

Det er nok ikke helt forkert at sige, at sangtraditionen i den traditionelle dansemusik nærmest er forsvundet. Der bliver stadig dyrket balladesang og kædedans i visse miljøer, men når man tænker på et traditionelt bal, er det min påstand at det er violinerne og harmonikaerne, der leverer musikken. Dette betyder ikke at spillemændene ikke en gang imellem bryder ud i sang, men det er oftest som et lille gimmick, et underholdende indslag.

Samtidig er 'folk'-sang oftes mere solistisk og koncertpræget.

Ser man på den traditionelle kontekst ser det lidt anderledes ud. I flere af de ældre sangeres repertoier findes der en del sange og sangvers, hvor melodistoffet har en tydelig forbindelse med rytmikken og melodistrukturen i spillemandsrepertoiret, hvilket tyder på at sangen og musikken har levet sammen et fælles givende forhold.

Overordnet set har sangere traditionelt haft to funktioner.

- Den ene som historiefortæller, hvor de handlingsbaserede sange / ballader har haft en central plads - både de dramatiske og de komiske. Her har tilhørerne siddet ned og lyttet.
- Den anden som dansesanger, både i form af den ældre kædedans og i nogle tilfælde sang til pardans. Her har publikum været på gulvet, danset og sunget med.

Især den sidste del, *dansesang til pardans*, er interessant i denne sammenhæng.

En anden måde at bruge sangen på i den traditionelle musik, er at 'tralle'. Det er ikke en tradition der er særligt udbredt herhjemme, den kendes mest fra vores skandinaviske naboer, men den findes også i Danmark, både i dokumentationsoptagelserne og i de nedskrevne omkvæd til ældre ballader.

At tralle, også kaldet mundmusik, er simpelthen at synge melodier på en række stavelser, helt basalt blot 'tra-la-la', men dette kan gøres gradvist mere komplekst. Dette gør at sangeren kan synge instrumentalmelodier med et 'sprog' der både giver rytmisk og æstetisk kvalitet til musikken.

Sang i sammenspillet

I de seneste år har jeg kun i nogle enkelte tilfælde stået i den situation at have en eller flere sangere med på et sammenspilshold, men jeg har alligevel gjort mig nogle tanker om at bruge sangen som en del af det pædagogiske arbejde, også for instrumentalister.

Jeg tror på, at oplevelsen af at synge en melodi - fremfor at spille den - giver en mere umiddelbar oplevelse af melodiens struktur, rytmik og frasering. Man kan så at sige springe de eventuelle instrumentale vanskeligheder over og lære melodiens karakter før man lærer at spille tonerne på sit instrument.

Derfor kunne en strategi være at finde et materiale af små sange, hvor melodien også kan bruges som traditionel pardans, vals, hopsa, schottish osv.

Disse sange kan så bruges som en melodi på lige fod med det øvrige instrumentale repertoire, men en sanger ville også kunne indtage rollen som melodibærende med vers fra teksten.

Dermed vil jeg også sige, at jeg synes det er essentielt at huske at få sangen med i undervisningen af traditionel musik. Både fordi det er festligt i en koncert- eller balsituation, men også fordi at sangen bærer en stor del af den traditionelle stil og fortælling med sig.

Den sætter så at sige billeder på musikken.

Sangere i sammenspillet

Hvis vi går skridtet videre fra at bruge egentlige sange i undervisningen, kunne det være spændende at se på hvordan sangeren kan indgå i sammenspillet på samme måde som de andre instrumentalister - som en vokal instrumentalist.

Som tidligere beskrevet, forventer jeg at alle musikere kan indtage alle roller i sammenspillet, melodi, skidtspil og bas. Dette må også gælde for sangeren.

Hvad der reelt kan lade sig gøre, kommer dog i høj grad an på den sangstuderende selv, deres modenhed og samarbejdet med deres lærer, men det er stadig min opfattelse, at mange af en sangers udfordringer på det tekniske niveau kan sidestilles med de begrænsninger andre instrumenter også kan have.

I dette arbejde er det dog i mange tilfælde afgørende, at have en kompetent sanglærer med folkemusikalsk forståelse med i arbejdet, og det følgende er derfor blot et oplæg til at fælles arbejde for at integrere sangeren i sammenspilssituationen.

-:-

De tre roller i sammenspillet - for sangere:

- *Melodi:*

Udvikle et 'sprog' af mundmusik-formler til at tralle dansemelodier. Tag evt. udgangspunkt i formles fra traditionelle ballader eller andre skandinaviske traditioner. Arbejd med danse-taw, rytmisk variation og volume, og arbejd frem imod at kunne tralle solo til dans.

Det samme arbejde kan gøres med egentlige dansesange.

- *Skidtspil, følgestemmer, andenstemmer:*

Her er den harmoniske forståelse helt essentiel. Skidtspillet skal tænkes som en harmonisk og rytmisk underbygning af melodien, men også som en musikalsk forsiring af det samlede lydbillede.

Her kan fx. bruges:

- flydestemmer, over eller under melodien
- andenstemmer til melodien, gennemførte eller i små dele
- små rytmiske figurer, der understøtter melodiens flow

Ideelt set blandes disse virkemidler i en spontan form, der understøtter og driver melodien og dansefølelsen fremad.

- *Bas-funktion:*

Her sætter ambitus naturligvis nogle begrænsninger, men man kan fx. tænke i mindre grundtonebaserede melodier, som en klaver ville spille i venstrehånden. Her er en række almindelige 'formler' der er gode at lære (*Se kompendium om harmonik*).

Man kan også tænke i harmonisk baserede linjer, der leger med de rytmiske betoner og efterslag.

En anden tilgang kunne være mere ostinat-baseret med mindre rytmiske figurer, der bliver gentaget. Alt sammen kunne give en god variation i lydbilledet.

Arbejdsformer:

I arbejdet med melodiføring for sangere, ville det i undervisningen være oplagt at lave duo-arbejde med en instrumentalist for at udvikle de finere nuancer og ornamenteringer. Både i et forsøg på at spille / synge en melodi unisont, men også at indtage de forskellige roller overfor hinanden i et mere overskueligt rum.

Når det kommer til integreringen af sangeren i lydbilledet, kan der muligvis være en udfordring, da stemmen kan være et lydsvagt instrument, og sang ved høj volumen kan slide på stemmen.

Jeg ville dog foretrække, at man i sammenspillet arbejdede med at balancere dynamikken, fremfor at sætte mikrofon på et enkelt instrument, i dette tilfælde sangeren. Dette giver et mere naturligt og dynamisk lydbillede, og hvis det er nødvendigt kunne man så forstærke hele bandet med overheads.

Der ligger også et oplagt arbejde i at skabe et dynamisk lydbillede, hvor de lydsvage instrumenter, som en sanger, også kan få plads og rum.

Alt i alt, synes jeg der ligger et interessant perspektiv i at få integreret sangen og instrumentalmusikken, så de to i højere grad kan køre parløb i den traditionelle musik. Det kan der kun komme gensidig glæde og inspiration ud af.